

ISSN 0205-2253

**БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР
SLAVISTICKÝ ÚSTAV JÁNA STANÍSLAVA
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED**

**КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКОТО КУЛТУРНО
НАСЛЕДСТВО И НАЦИОНАЛНАТА ИДЕНТИЧНОСТ /
CYRILLO-METODSKÉ KULTÚRNE DEDIČSTVO
A NÁRODNÁ IDENTITA**

**Кирило-
Методиевски
Студии**

КНИГА 20

СОФИЯ • 2011

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Светлина Николова (отг. редактор), Петер Женюх (отг. редактор), Славия Бърлиева, Милена Евтимова (секретар)

Книга 20 на Кирило-Методиевските студии съдържа доклади от Международната конференция „Кирило-Методиевското културно наследство и националната идентичност“, състояла се в Братислава, 11–13 ноември 2009 г.

© Кирило-Методиевски научен център
2011

Коректор *М. Евтимова*
Предпечатна подготовка *Ц. Йончева*
Формат 70x400x16 Печатни коли 20,5

Печатница „Симолени-94 СД“
София, бул. „Владимир Вазов“ 15

ISSN 0205-2253

КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИТЕ ТРАДИЦИИ В ЦЪРКОВНОСЛАВЯНСКИТЕ РЪКОПИСИ В ПОЛША

Александър Наумов, Ян Страдомски (Полша)

Един от заслужаващите внимание аспекти на делото на св. Кирил и Методий, който свидетелства за неговия универсален, надхвърлящ рамките на времето характер, е фактът, че всички славянски култури, а донякъде също така гръцката и румънската, възприемат себе си като част от него. По принцип много редки са случаите, когато ролята на Солунските братя в процеса на християнизацията на славянските земи се отрича или маргинализира. Дори и тогава по-скоро става въпрос за различна интерпретация/реинтерпретация на резултатите от мисионерския труд на славянските апостоли, обикновено мотивирана от злободневни политически цели или от идеологически обременени исторически визии, отколкото за пълното им отричане. На противоположния полюс лежат обаче немалко действия за целенасочено митологизиране и прекалено осъвременяване на тяхната дейност¹.

В случая с полската история и култура този проблем също не е еднозначен. Поставяният многократно въпрос за обсега на великоморавската мисия отдавна е станал повод за много дискусии². Днес вече се приема почти безспорно, че земите на Южна Полша са били обхванати от мисията на славянските апостоли вероятно още по времето на св. Методий и неговите преки ученици. Разполагаме с все повече и повече факти за съществуването на възприеманата до неотдавна чисто хипотетично църковна организация на територията на Подкарпатието, а може дори и на цяла Малополша, действаща няколко десетилетия преди офи-

¹ N a u m o w, A. Europa benedyktyńska i Europa cyrylometodiańska. – In: Studia z historii literatury i kultury Słowian. Red. B. Czapik-Lityńska, Z. Darasz. Katowice, 2000, 33–41; S t r a d o m s k i, J. Spory o „wiarę grecką“ w dawnej Rzeczypospolitej. Kraków, 2003, 94–125 (в студиите е приведена основната библиография по въпроса).

² K l i n g e r, J. Nurt słowiański w początkach chrześcijaństwa polskiego. Opr. H. Paprocki. Białystok, 1998 (най-новото издание); вж. също сборниците: Cyryl i Metody – apostołowie i nauczyciele Słowian. Cz. 1: Studia. Red. J. S. Gajek, L. Górka. Lublin, 1991 (=Teologia w dialogu, 6/1); Środkowoeuropejskie dziedzictwo cyrylo-metodiańskie. Międzynarodowa konferencja naukowa. Red. A. Barciak. Katowice, 1999.

циалното покръстване на Полша (966 г.). Отчаяните опити за подкрепа на задължителната някога прозападна визия за началото на полската християнска култура вече не издържат противопоставянето с историческите аргументи и, което е още по-важно, с тези на археологията³. Днес вече не могат да се подценяват фактите за формирането на християнството по земите на днешна Южна Полша под влияние на двата центъра – източния и западния – на тогава все още единната църква, а тезата за симбиозата на старополската и староруската култура в някогашна Полша печели много привърженици през последните години⁴. Кирило-методиевската традиция в най-широкия смисъл на понятието е един от съществени елементи на самосъзнанието на полското православие – както в исторически план по отношение на някогашните земи на Полско-литовската държава, така и в съвременната традиция на Полската автокефална православна църква: Православното братство св. Кирил и Методий, основаният през 1986 г. манастир в Уйковице, близо до Пшемисъл, църквата във Вроцлав и др.

За да бъде описанието на бурните събития в многовековната симбиоза на полско-руската култура възможно най-пълно, задължително е да се проследят множество процеси в развитието на самите тези култури, както и различни аспекти от последствията от тези процеси⁵. Една от областите на изследвания върху миналото на православие в Полша са ръкописните и старопечатните кирилски паметници. Позоваването на ръкописната традиция, особено в нейния литургичен аспект, може да ни даде известна представа за присъствието на най-стария компонент на източнохристиянската култура на славяните по полските земи.

В полските библиотеки и музеи днес се намират малко повече от 1000 кирилски ръкописа (цели кодекси и фрагменти), отнасящи се към средновековната традиция⁶. Трябва все пак да се подчертае, че в тези сбирки преобладават сравнително късни ръкописи, от XVI и XVII в., свързани предимно с местното полско-литовско православие и носещи чертите на киевската традиция⁷. Само малка част от тези ръкописи може да бъде непосредствено свързана с Балканите или с московските земи; още по-малка част принадлежи към старообрядческата писменна традиция. Общата оценка на тези паметници позволява да се говори

³ Измежду най-интересните изследвания по въпроса са: *Dzieło chrystianizacji Rusi Kijowskiej i jego konsekwencje w kulturze Europy*. Red. R. Łużny. Lublin, 1988; *Chrystus zwyciężył. Wokół chrztu Rusi Kijowskiej*. Red. J. S. Gajek, W. Hryniewicz. Warszawa, 1989; *Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa. Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu etnicznym*. T. 1. Red. S. Stępień. Przemyśl, 1990.

⁴ *Naumow, A. Wiara i historia. Z dziejów literatury cerkiewnosłowiańskiej na ziemiach polsko-litewskich (=Krakowsko-wileńskie studia slawistyczne. T. 1)*. Kraków, 1996, s. 11.

⁵ Вж. *Naumow, A. Najstarsze rękopisy cyrylickie w dzisiejszych bibliotekach polskich*. – In: *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Sławistyka. T. 3: Polskie kontakty z piśmiennictwem cerkiewnosłowiańskim do końca XV wieku*. Gdańsk, 1982, s. 183.

⁶ *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce*. Katalog. Wydanie drugie zmienione. Opr. A. Naumow, A. Kaszlej, E. Rygucka-Naumow, J. Stradomski. Kraków, 2004.

⁷ Тук имаме предвид традицията на Киевската митрополия в нейните променливи граници, понеже сме сигурни, че при общи характеристики на традиционната писменост границите на местните църкви и на отделните епархии са много съществени и всъщност предопределящи.

за високата култура и образованост на местните компилатори и преписвачи, което от своя страна води до съмнение в състоятелността на тезата, че православната култура през XV–XVI в. се намирала в упадък и че единственото ѝ спасение била унията с Рим. Ръкописите от XVII в., както православните, така и униатските, все още не се различават по отношение на художественото си изпълнение, но през XVIII в. в униатските ръкописи то става по-ниско. Основният корпус църковнославянски ръкописи в полските колекции принадлежи на периода, когато полско-литовското православие е подчинено на Цариградската патриаршия – преди Москва да си осигури контрола и над тази част от Киевската митрополия през 1686 г. След това местната обредност започва постепенно да губи своята специфика и да възприема московските богослужбни и езикови характеристики.

Кирилските ръкописи, по-стари от XV в., са рядкост в Полша. Те не са органично свързани с най-старата традиция на църковната култура по полските земи. В Народната библиотека във Варшава се намира най-голямата част от *Супрасълския сборник* (BN BOZ 201), но този ръкопис е бил създаден, както знаем, в Източна България през XI в. и е пренесен във Великото литовското княжество вероятно едва през XVI в. Следващите най-стари кирилски ръкописи от полските сбирки също са с южнославянски произход и са донесени в Полша чак през XIX в. (фрагмент от постния триод VJ 6588/IV от XIII в., миней за месец февруари VJ 934, XIV в., миней за месец ноември VJ 935, XIV в., требник (палимпсест) VJ 932, XIII/XIV в.)⁸. Във всички случаи липсват каквито и да било признаци за непосредствени контакти на тези ръкописи с полско-руската църковнославянска писменост преди XVIII в.⁹ Най-старите свидетелства за местна продукция са няколко малки фрагмента, не по-ранни от края на XIII в., намерени в по-нови подвързии¹⁰. В този смисъл много по-добре са представени ръкописите от XV и XVI в. и в тях именно откриваме голям брой текстове, свързани с най-старата литургическа и литературна традиция на полското православие, като културно, духовно и интелектуално наследство на Киевската митрополия в рамките на Цариградската патриаршия. Света гора Атонска и Балканите, това е изворът, от който сигурно са стигали до земите отвъд Карпатите различни елементи от кирило-методиевската традиция, в това число и текстове, посветени на Солунските братя. Местни следи от присъствието на тази традиция по земите на Полското кралство и Великото литовско княжество, особено такива, които могат да бъдат свързани с периода на функциониране на славянската литургия на териториите, известно време зависими от Велика Моравия, са заличени от историята и от целенасочените действия на Западната църква.

Анализът на източниците, направен от нас през последните няколко години, макар все още непълен, показва съществуването на силна връзка между ръко-

⁸ Н а у м о в, А. Стари српски рукописи у Польској. – В: Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења. Т. 14. Београд, 1984, 195–202.

⁹ Такъв е случаят с ръкописите от сбирката на Националната (Кралската) библиотека в Берлин, част от която е депонирана днес в Ягелонската библиотека в Краков. Ръкописите от тази сбирка предимно не принадлежат на полско-литовската традиция.

¹⁰ *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce...*, 135–136, № 287A (Ефрем Сирин).

писните традиции по някогашните полски и литовски (рутенски, белоруски и украински) земи и южнославянските земи и Света гора, обикновено чрез посредничеството на Молдавия и донякъде на Влашко. В ръкописите от Полша намираме известен брой текстове, свързани със старата литература на балканските славяни. Забележително голям е броят на словата на Климент Охридски (ок. 80 преписа на 40 негови произведения); запазени са също така шест преписа от анонимния *Канон за Въведение Богородично*, препис на трактата на Черноризец Храбър, творбите на Йоан Екзарх, фрагмент от *Беседа на Презвитер Козма против богомилите*, анонимното *Похвално слово за цар Симеон*, и т.н.¹¹

* * *

Култът на св. Кирил и Методий е засвидетелстван в няколко кирилски ръкописа в Полша. Особено внимание заслужава ръкописът от библиотеката на митрополитската семинария в Люблин (MSD 538), в който се намира един от преписите на ранната *Служба за св. Константин-Кирил* (за 14.П.)¹². Той, както и другият запазен препис от нашите земи – Почаевският от 1690 г., представя същата редакция като молдавския препис от Румънската академия на науките, № 717, и софийските южнославянски ръкописи: НБКМ 902, НБКМ 141, ЦИАИ 113, ЦИАИ 89¹³. Люблинският ръкопис и ръкописите НБКМ 141 и ЦИАИ 89 се отличават и с присъствието на *Службата за Симеон Сръбски* от св. Сава. Текстът на *Службата за св. Кирил Философ* е издаден от А. Наумов през 1989 г.¹⁴, а след това анализиран от М. Кучинска, Б. Мирчева, В. Криско, С. Темчина¹⁵.

¹¹ Наумов, А. За спецификата на църковнославянската литература в Жеч посполита. – *Palaeobulgarica*, 16, 1992, № 2, с. 84; *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce...*, 521–530.

¹² Мирчева, Б. Канонът за Кирил и Методий и Службата за Кирил в славянската книжнина. Търново, 2001, с. 55; Крысько, В. Б. Ильина книга. Рукопись РГАДА, Тип. 131: Лингвистическое издание, подготовка греческого текста, комментарии, словоуказатели. Москва, 2005, 556–594.

¹³ Стойкова, А. Бележки върху историята и структурата на ранните служби на Кирил Философ (По повод на един новооткрит молдавски препис). – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 13. Климент Охридски – живот и дело. София, 2000, 216–231.

¹⁴ Наумов, А. Службата на св. Кирил Философ в един кирилски ръкопис от Люблин. – In: *Studies on the Slavo-Byzantine and West-European Middle Ages. In memoriam Ivan Dujčev* (= *Studia Slavico-byzantina et mediaevalia europensia*, t. 1). Sofia, 1988, 293–299.

¹⁵ Кучинска, И. Południowosłowiańska poezja liturgiczna w zbiorach bibliotek polskich. Szczecin, 2003, 33–47; Мирчева, Б. Канонът за Кирил...; Крысько, В. Б. О греческих источниках и реконструкции первоначального текста древнейшей службы Кириллу Философу. – *Palaeobulgarica*, 29, 2005, № 4, 30–63; Крысько, В. Б. Новые греческие источники канона Кириллу Философу. – *Palaeobulgarica*, 31, 2007, № 2, 21–48; Крысько, В. Б. Грамматика и текстология: К реконструкции древнейшего канона первоучителю Кириллу. – Във: В търсене на смисъла и инварианта. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Дина С. Станишева. София, 2008. 214–224; Крысько, В. Б. К реконструкции древнейшего канона Кириллу Философу: песнь четвертая. – Изв. РАН. Серия литературы и языка, 2009, № 1, 16–27; № 2, 3–21; Темчин, С. Ю. О греческом происхождении древнейшей службы Кириллу Философу. – In: H. Rothe, D. Christians (eds.). *Liturgische Hymnen nach byzantinischem Ritus bei den Slaven in ältester Zeit: Beiträge einer internationalen Tagung* (Bonn, 7.–10. Juni 2005). (= *Abhandlungen der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften*. Bd. 117. *Patristica Slavica*. Bd. 15). Paderborn etc., 2007, 328–339; Темчин, С. Ю. О переводном характере древнейшей службы Кириллу Философу: како извърана струба еммена въ тоуль. – In: W. Hock, M. Meier-Brügger (eds.). *Даръ словесны: Festschrift für Christoph Koch zum 65. Geburtstag*. München, 2007, 289–295, и др.

В няколко ръкописа – главно в часословите и типичите – за датата 14 февруари се намират тропари и кондаци в чест на св. Кирил¹⁶: KUL 193, BN – Акс. 2668 (12171 III)¹⁷, Акс. 2670 (12168 III), Акс. 2715 (12144 III), Акс. 2727 (12182 III), Акс. 2734 (12160 III), Акс. 2772 (12174 III), Акс. 2774 (12176 IV); в други се срещат само кондаци¹⁸: BN – Акс. 2664 (11819 III), Акс. 2688 (12173 I), Акс. 2889 (12082 I), Акс. 2891 (12178 III), Акс. 2979 (11953 I), Акс. 3003 (12196 I), Акс. 3007 (11954 II), Czart. 2048, MNK 319, МН 11, МН 16, МН 35, MSD 555, KUL 494, BUWг Акс. 1969 К 172, BRP 500. Редки са ръкописите, в които Кирил е споменат само с календарно указание: BN – Акс. 2749 (11880 III), Акс. 12509, MSD 551, BMZP 1164с¹⁹.

В славянските ръкописи в Полша са засвидетелствани също така и три проложни жития на св. Константин-Кирил (с дата 14. II.), които се намират във Варшава – BN Акс. 2706 (12185 III), Люблин – KUL 198, и Краков – BJ Berl. Slav. Qu 5. Двата първи ръкописа са пролози от втората половина на XVI в. (KUL 198 е с точна дата – 1584 г.) и са доста типични от текстологическа гледна точка. Главната текстова конструкция, с изключение на няколко незначителни пропуска, инверсии и западноруски езикови характеристики²⁰, по принцип не се различава от повечето други преписи и съдържа всички характерни за това произведение мотиви, а именно: произхода на Константин-Кирил, съня за девицата (София), необикновената му мъдрост и езиковия талант, престоя в царските палати и оттеглянето му в манастир (на *szkocie morze*), Сарацинската и Хазарската мисия (жиды же яко вжиа ѿстѣпники поsrами), умъртвяването с молитва на еретика Замбрий по време на Моравската мисия, покръстването на българите от „всички градове по поречието на Дунав“, приемането на епископския престол в град Кана/Каона (во канѣ градѣ – въ каинѣ градѣ) и създаването на славянската азбука (38 славянски букви за превода на книгите), смъртта му в дълбока старост (!) и погребването му в този град.

Тук трябва да отбележим, че в ръкописа BN Акс. 2706 (12185 III), допълнително се намира доста голям фрагмент от *Пространното житие на Кирил* (глава XVI–XVIII). Както добре се знае, това е единственият откъс от пространните жития на светите братя в кирилските ръкописи в Полша²¹. Статията (л. 379v–

¹⁶ Вж. Приложение № 1, 2 и 3.

¹⁷ Ръкописите от някогашната Библиотека на Гръко-католическия капитул в Пшемисъл скоро след Втората световна война са били пренесени за съхраняване в Народната библиотека във Варшава и снабдени с временни сигнатури със съкращение Акс. През 2008 г. ръкописите са станали част от постоянната сбирка на Народната библиотека, чиито нови сигнатури слагаме тук в скоби.

¹⁸ Литургични текстове за св. Константин-Кирил от ръкописите Czart. 2048, MNK 319, вж. N a u m o w, A. Krakowskie cyrillomethodiana. – In: Кирило-Методиевски студии. Кн. 10. София, 1995, 138–143.

¹⁹ Вж. N a u m o w, A. Wiara i historia..., с. 56.

²⁰ Кодексът KUL 198 съдържа повече руски езикови черти: (волхвы, пръскыд, поsrами), неетимологична голяма носовка, употребявана като още една графема за ъ (особено в края на думите).

²¹ Преписът е отбелязан в изданието: К л и м е н т О х р и д с к и. Събрани съчинения. Т. 3. Подг. Б. Ст. Ангелов, Хр. Кодов. София, 1973, с. 52. Вж. Z i f f e r, G. La tradizione russa sud-occidentale della Vita Constantini. – In: Studi slavistici offerti a Alessandro Ivanov nel suo 70. compleanno. Udine, 1992, 370–397; Z i f f e r, G. La tradizione della letteratura cirillometodiana (Vita Constantini, Vita

етногенезиса на славяните и произхода на езиците им²⁵: русите произхождат от Яфет и имат 15 различни езика (говора). По-нататък авторът споменава руските князе Игор и Светослав и стига до (друг) Владимир „който покръства руската земя“. Вероятно това е грешка, породена от объркването с Владимир Мономах. След това текстът ни връща отново към личността на св. Кирил, „славянски учител“, който доживява дълбока старост и на възраст 42 години умира в град Катаогън (в катаогнъ градъ).

Проложното житие на св. Методий в този ръкопис е на дата 11 май (л. 177v). И в този случай става дума за една съкратена редакция на традиционния текст, който запазва главно най-важните факти от биографията на светеца. Освен че сюжетните подробности са силно редуцирани, изобщо не се споменават съборът в Моравия и епизодът с еретиците Замбрий и Седислав; текстът открито носи антиеврейска тенденция, която присъства и в други редакции на проложното житие²⁶.

* * *

В литургичната традиция на Източната църква в Полско-литовската държава св. Методий е бил по-малко популярен от брат си. С изключение на гореспоменатото проложно житие, което – както видяхме – се намира във великоруски кодекс, непринадлежащ към православната литургична традиция на някогашната Жеч посполита, в сбирките на полските библиотеки се пазят още два преписа на кратките жития: и двата се намират в пролози за март–август и са от един и същ период – началото на XVII в.

Благодарение на данните от приписките знаем, че по-старият от двата кодекса – BN Акс. 2493 (12186 III), е бил купен през 1608 г. за църквата „Св. Йоан Богослов“ в село Добжани (пол. Dobzany, укр. Добряни) край Грудек. Другият – BN Акс. 2669 (12187 III), има точна датировка – бил е преписан от някой си писец Макарий през 1632 г. за църквата „Св. пророк Илия“ в село Терновец, близо до Лоджина (Łodzina). Двете църкви някога са влизали в пшемисьлския деканат, после ръкописите са пренесени в Библиотеката на Гръцко-католическия капитул в Пшемисьл, а оттам във Варшава. Двете проложни жития всъщност си приличат, те са от една и съща редакция и принадлежат към първия тип пространен пролог (според класификацията на О. В. Лосева)²⁷. В заглавията Методий е наречен моравски епископ (єпѣпа морѣска) без други определения, а в текста четем и за планината Олимп (оуѣлпскѣю горѣ, ѡлѣпскою горѣ), за мисията при хазарите (Казары, Козары), град Каон (Кѡѡ, Кѡ); за българи, молещи се на Кирил да им стане „наставник“, и др. Второто проложно житие – от BN Акс. 2669 (12187 III), съдържа повече западноруски езикови черти. Независимо от

²⁵ По въпроса вж. Stradomski, J. Spory o „wiarę grecką“..., 63–83 (с богата библиография).

²⁶ Николова, Св. За възникването на Проложното Методиево житие. – В: Литературознание и фолклористика. В чест на 70-годишнината на академик Петър Динеков. София, 1983, 89–92; Николова, Св. Разпространение на Проложното житие на Методий в Русия. – В: 1100 години от блажената кончина на св. Методий. Т. 2. София, 1988, 98–107.

²⁷ Лосева, О. В. Жития русских святых в составе древнерусских прологов XII – первой половины XV веков. Москва, 2009, 248–250.

това, че и двата текста принадлежат към един и същ тип, сравнявайки ги, намираме няколко интересни разлики:

BN Акс. 2493 (12186 III)
 еГДАже бѣ лѣ вѣ постави его кнѣзе
 скороминище житіе вѣка сего
 нѣкогдаже посла црѣ
 и събра жидаы съ Зѣвріе
 а Сѣдислова пожре земля... огнь
 възгорѣса

BN Акс. 2669 (12187 III)
 еГДА бы лѣтѣ к ѿ постави его княземъ
 скороминищю житиѣ вѣка сего
 нѣколиже посла црѣ
 и събраса жидаовъ съ Зѣвріемъ
 а Зѣдислава пожре земля... огнь
 разгорѣса

Свидетелство за значително по-малката популярност на св. Методий в литургичната традиция на Киевската митрополия е фактът, че в часословите и типичите от полската колекция той почти не се споменава. В един от празничните минеи – BN Акс. 2715 (12144 III), където св. Кирил е застъпен под обикновената дата 14.II. с тропар и кондак, св. Методий е упоменат на дата 11 май заедно със свещеномъченик Мокий и със спомена за обновлението на Цариград, но богослужебните указания и песнопението са предвидени само за Мокий²⁸. В пролога от края на XV в., от сборката на Митрополитския семинар в Люблин (MSD 560) пак намираме информация за св. Методий „епископ моравски“ (на дата 20.VI), обаче с атрибуция „свещенномученик“ и с текстове, правилно посветени на св. Методий Патарски.

В контекста на църковнославянските ръкописи в полските сборки, отнасящи се към кирило-методиевската традиция, трябва да обърнем внимание и на кирилския кодекс от Националната библиотека във Варшава – BN Акс. 2743 (12245 III). Това е сборник със смесено съдържание от втората половина на XVI в., някога собственост на църквата „Покров Богородичен“ в с. Бонарувка (Пшемисълска епархия). Кодексът съдържа доста разнообразен литературен материал – преди всичко слова и поучения на отците на църквата, но също така и текстове, силно повлияни от народната религиозност, легенди и апокрифи. В този сборник се намират също няколко важни преписа на старобългарски произведения, сред които: *Слово за св. св. Петър и Павел* (л. 162v–163, нач. Слышасте братѣа въ евлѣи самаго бѣа глѣша...), приписвано на Климент Охридски²⁹, *Слово за епископите и поповете пасяци стадото Христово* на Презвитер Козма (л. 171–171v, нач. Не погрѣбаите талантовъ въ пищахъ...) и *Слово за Рождество Христово* на Йоан Екзарх – приписано тук на св. Йоан Златоуст (л. 201v–204v, нач. Хъ правеномъ слнцѣ дне ѿ двѣ прчтыа...). Сред другите интересни текстове в ръкописа има също така: списък на „истинните“ книги (л. 171v–172v, където са

²⁸ Вж. Приложение № 3.

²⁹ К л и м е н т О х р и д с к и. Събрани съчинения. Т. 1. София, 1970, 660–672 (изданието не посочва този препис).

³⁰ Това е едно от трите слова на Козма Презвитер в състава на пролога от втората редакция. В критическото издание на творбата Ю. Бегунов не споменава за преписа от този ръкопис, вж. Б е г у н о в, Ю. Козма Презвитер в славянских литературах. София, 1973, 414–416.

посочени Йоан Екзарх, Сирах и Методий Патарски), на „лъжливите“ книги (л. 172v–175, с бележка за поп Йеремия Български и апокрифите за Соломон, за кръстното дърво и т.нар. лъжливи номоканони) и *Сказание за богатите от българските книги* (л. 179v–181; нач. Члкъ нѣкъи хѡждаше на поли четеса и не бѣ на поли тѡ...).

В състава на сборника се намира и единственият в полските сбирки препис на *Азбучната молитва*, вградена в познатата компилация *Слово за Кирил Философ* (л. 27–28v, нач. Фѣлософъ нарицаемый кѣриль. тѡриль грѣмотоу словеньскыи азбуку. глемоуа лицицу. въ дни Михайла црѣ гречьскаго и въ дни княза рѡука новогорьскаго...)³¹. Текстът е съставен от няколко стари славянски извора – главно от руската, но и от южнославянската книжовна традиция. Както установи Климентина Иванова, този препис на компилацията е непълен, тъй като преписвачът не е включил откъсите от Кириловото житие и *Похвалата на княз Владимир*³². На наративно ниво се вижда емоционалното и идейното влияние на трактата *За буквите* от Черноризец Храбър, заедно с контаминация на познати от други паметници сюжети; заслужава внимание и употребата на термина „лицца“ за Кириловото писмо (глаго/ли/ти/ца?).

Тук намираме и няколко фрагмента, сред които и текст за смъртта на преп. Кирил. Авторът на компилацията сочи точната дата на успението на светеца (14.П.6377=869), възрастта му (42 години), както и мястото, където е погребан – църквата „Св. Климент“: и положень въ въ м и р ѣ въ цркви стго кlementsа (л. 28), при което въ м и р ѣ може да е вид анаграма на престолния град на латинския патриарх, еднозначно напомнящ и символизиращ западното християнство. Понататък, във връзка с информацията за замонашването и смъртта (пак!) на Кирил, говори се обаче, че славянският просветител бил погребан именно в Рим. Подобни решения могат да означават въвеждането на антилатински акценти в творбата, още по-изразителни в останалата част на произведението и в редица други текстове от този сборник³³. Разбира се, не можем да изключим в този случай и проста грешка на преписвача или влиянието на старославянската фразеология (очусънѣтн въ мнрѣ).

Компилацията, намираща се и в сборника VN Акс. 2743 (12245 III), свързва в легендарна цялост мотиви от покръстването на св. Владимир в Крим, месианското убеждение за особената роля на руския народ в Божието предписание на спасението, спомена за Херсонската мисия, резултат от която било възприемането от Константин-Кирил в Корсун на изпратеното свише на руснаците писмо, след това мисията при моравците, чехите и ляхите, както и дейността на епископ Войчех (св. Адалберт), силно враждебна спрямо славянската книжовност

³¹ Вж. Приложение № 5.

³² Вж. Иванова - Константинова, Кл. За началото на славянската писменост. Цикъл сведения в средновековната руска книжнина. – Литературна мисъл, 15, 1971, № 1, 105–113, спец. 107.

³³ В кодекса (л. 163–164v) има още полемичното *Слово иже не приѣти ѿ латини зченѣа* (нач. Иже оученіе развращено снами, възшедше въ црковь и нѣ поклонѣются икона...).

и богослужение³⁴. Това е само един от примерите на силни антилатински настроения, които изобилстват в сборника, в текстове, съдържащи ярки определения, свидетелстващи за очевидната неприязън на авторите към света на западното християнство³⁵.

Присъствието на св. Кирил и Методий в религиозната (предимно полемична) литература от XVI и XVII в., за създаването на която главен подтик е била Брестката уния (1596 г.), е тема, която излиза извън настоящото изследване. Трябва все пак да се отбележи, че повечето сведения за Солунските братя и тяхната дейност са взети не само от латинските и полските хроники, но преди всичко от литургичните кирилски книги. Това се отнася както за творбите на православните и униатските полемисти, така и за католиците. Особено силен е интересът именно към пролозите и минеите, на които те в своите произведения често се позовават. В заключение трябва да отбележим, че макар паметниците на старата църковна писменост в днешните полски територии да са малобройни, а хомогенната традиция на старата обща държава днес трябва да се проучва в няколко съседни страни, запазеният материал представя важно допълнение към кирило-методиевския корпус.

ПРИЛОЖЕНИЕ № 1

BN Акс. 2668 (12171 III) – Устав (йерусалимски), XVI в.

(л. 64v–65) – 14 II: прѣвнаго ѿца нашего авѣтїа. н прѣвнаго ѿца нашего кѣрнла философа трѣ авѣтїю поустыинныи жнтѣ се кѣ н стмоу кѣрнлоу трѣ гла д. Ѡ ѿ пелень прнаѣжно прѣмѣрѣ сестрѣ себѣ съдѣлаавь. пресвѣтло видѣ ю іако дѣв чѣоу. н сію прїемь іако златымн мѣннсты оуѣрасн єсн, свою дшюу н оумь. н ѿбрѣтеса іако дрѣгын кѣрнль на земан. развомь н / нменѣ прѣмѣре:~ на ѣрнн чтѣ жнтѣ стго кѣрнла по г пѣ кѣ стмоу кѣрнлоу гла вѣ по тврѣж. Тврѣды оумѣ н бгѣдхновѣнныи оуѣченїе. оуарѣа мнрѣ пресвѣтлымн лоучамн. обтече въселѣнна іако малннн кѣрнла стѣ. раѣсвѣаю бжїе слово. на свѣрѣ, н на западѣ н юзѣ, просвѣцаа въсѣ. тѣ нмын дрѣзновѣнїе къ хѣоу. непрѣстано ѡ въсѣ на:~
По с пѣ кѣ стмоу ѣвѣнїтїю гла вѣ по, въ млтѣа. Насладнвса бгомѣре въдрѣжнїа, н желанїа плѣтн твоѣа обвздалѣ. авнса єсн вѣрою сіаю. н іако са порѣ раа процѣн єсн, авѣтїе ѿчѣ сїценне:~

ПРИЛОЖЕНИЕ № 2

BN Акс. 2772 (12174 III) – Устав (йерусалимски), XVI в.

(л. 125–125v) – 14 II: Прѣвнаго ѿца нашего. авксентїа. Въ тои днѣ нже въ стѣи ѿца нашего кнрнла єппа катаискаго. оучтла словесны бгѣрѣ. аще нѣ по. Слоуба єго поѣтса по ѡбыю. н самоглна єго стрѣ. гла н. Стла стѣго / дхѣ прѣмѣрѣ трѣ. гла д.

³⁴ Вж. Ж и в о в, В. М. Slavia Christiana и историко-культурный контекст Сказания о русской грамоте. – В: La cultura spirituale russa. A cura di L. Magarotto, D. Rizzi. Trento, 1992, 71–125.

³⁵ Вж. S t r a d o m s k i, J. Z literacko-kulturowych związków państwa polsko-litewskiego z południową Słowiańszczyzną. – Slavia Meridionalis, 8. Studia slavica et balcanica. Ed. L. Moroz-Grzelak, G. Szwat-Gułybowa. Warszawa, 2008, 258–263.

Поустыинъ житель въ плотнѣ агглы показася чюдотворѣ бгоносе ѡчѣ авксентей. пощеніе ѱ бдѣніе млнтвамн нѣны благодати пріе. ѱцѣлааешн недѡѡны. ѱ дша прнхѡдащн тн с вѣрою. слава давшемѡу тн крѣпость. слава вѣчавшемѡ тн. слава дѣющемѡу тобоѡ всѣ ѱцѣленіе:~ Дроуѡн кѡ. Кнрнлоу. глѣ д. Ѱ пелѣ прнлѣжно мѡрость сестроу себѣ сотворн. пресвѣтло видѣ ю, ѱко дѡу чнстоуѡ. сію пріѣ ѱко златымн моннсты. оукрасн есн свою дшюу. н оумѡ обрѣтеся ѱко дроу бжн, кнрнле на землн разоумѡ н нменѣ прпѣне:~ Кѡ. глѣ в. пѡ, въ млтвѣ. Насладнвса бгомѣре въ дѣжаніа. ѱ желаніа плотн твоеа ѡбоудѣ. ѱвнса есн вѣрою сїаа. ѱ ѱко сѣ посрѣдѣ рѣа процвѣль есн, авзксѣтїе ѡчѣ сцѣненн :~ Кѡ. Кнрнлѡ. глѣ в. пѡ. Твѣды оумѡ. бгѡдѣхновѣнны оученїе. ѡзарѣа мнрѣ пресвѣтлымн лччамн. ѡче вѣселен'ноуѡ ѱко мѡнїа свѣтеса кнрнле славе. рѣсѣваа бжїе слово. на сѣверѣ, ѱ на востоцѣ, ѱ на оузѣ, ѱ на западѣ просвѣщааа всѣ. тѣ дрѣзновѣнїе нмы кѣ хѡу бѡу. непрѣстанно молнса ѡ всѣ на :~

ПРИЛОЖЕНИЕ № 3

BN Акс. 2715 (12144 III) – Минея праздничен от Коритники, XVII в.

(л. 387v–388) – 14 II: Прпѣнаго ѡца нашего Авдентїа. ѱже въ горѣ. ѱ ѱже въ стыхѣ ѡца нашего Кврнлаа, епѣа катанскаго. оучнтела Словономѣ н болгарѡ. ѱ прелѡ рѡсскую грамотѣ с' греческїа, н крѣтн Словены н бѡгары.

[и преп. Евстратий, постник печерски, и пренасяне мошн на великн княз Михаил Черниговскн]

Трѡ: евдѣ: Пвстынны житѣ: сѣ. кѡ: Трѡ: кнрнлаа епѣа катѣ ѱ н фнлосоѡ нарнцѣса:

Ѱ пелѣ прнлѣжно, премѡрость сестрѣ себѣ сѣтворн бгогласе. пресвѣло видѣ ю, ѱко дѡв чтѣ. ѱ сїѡ прїемѣ ѱко Златымн моннсты, оукрасн есн свою дшѡ. ѱ оумѣ. н обрѣтѣ ѱко дрѣгн кврнлаа на землн блженне, разоумѡ ѱ нменемѣ прѣмѣре:~ Кѡ томоу глѣ. в. Твѣдымы оумѡмѣ. ѱ бгѡдѣхновѣннымы оученїемѣ, ѡзарѣа мнрѣ. ѱко пресвѣтлымн лччамн. ѡтече / вселеннїю ѱко млннн свѣтаса кнрнле стѣ, ѱ рѣсѣваа слово бжїе. на сѣверѣ, ѱ на западѣ, ѱ на юзѣ, просвѣщааа всѣхѣ. тѣ нмы дрѣзновѣнїе кѣ хѣ. не прѣстѣа мѣса. Кѡ. глѣ в. Въ млтвѣ. Насладнвса бгомѣре въ дрѣзжанїа. ѱ желанїе плѡтн. своеа ѡбѡдѣ. ѱвнса есн вѣрою сїаа: ѱ ѱкѡ сѣ посрѣдѣ рѣа процвѣ есн, евдентїе сцѣненне:

(л. 444) – 11 V: Стѣго: сѣ: мѣ: Мѡнїа пресвѣтера. ѱ ѡбновленїе црн гѣа. ѱ прпѣнаго ѡца нашего мѡфѡдїа епѣа мѡравскаго. слоѡба сцѣненнѡ мнкѡ: трѡ ѱ нравѡ прн. сѣ. гѣ: кѡ глѣ: ѱ. Въ ѡрѣжнвса цнтѡ вѣры. ѱ невѣрныхѣ полкн сѣсѣкѣ есн сцѣнноннчѣ. ѱ вѣнѣ прїа ѡ бѣ мокиѣ. тѣже ѱ сѣ агглы радѣсаа прѣстоншн. нзѡавн ѡ бѣ поющаа тѣ. мѣа непрѣстанно ѡ всѣ на: На лнргн: евлїе: ѡв: зѣ: на :

ПРИЛОЖЕНИЕ № 4

BN Акс. 2706 (12185 III)

(л. 379v–383v) – Пролог за IX–II, XVI в.

[л. 379v] Въ тѡ днѣ слово ѡ житїа стѡгѡ кнрнлаа, ар'хнепѣа оучнтѣла словѣньскогѡ, рѣскї ѱзыкомѣ. гн блвн.

16 ВЪ ЛѢТѢ ЖЕ БЫВЪШЪ ЕМЪ, СЪБРАШАСА НАНЬ ЕПЪКПН. Н ПОПОВЕ ВЪСН, Н ЧРЪНОРЪЦН. Н ІАКО
 ВРАНИ НА СОКОЛЬ. Н ВЪЗДВНГОША ТРНІАЪЗЫНЮ ЕРЕСЬ ГЛЮЩЕ. ²ЧЛЧЕ Ѡ КОЕА СТРАНЫ ѠБРЪТЕСА.
 СКАЖН НА КАКО ЕСН [Л. 380] НЕ СЪТВОРН КНН СЛОВАНО. Н ОУЧНШІ А. НХЪ ННКТѠ ѠБРЪАБЪ ННЬ.
 НН АПЛОВЕ НН РНСКІИ ПАПЪЖЕВЕ. НН ДІАГОЛЬ. НН ГРНГОРІИ, НН ЕРОНИ. ³МЪ Г ІАЪЗЫКН ВЪМЫ
 ТОМО. НМЪ ДОСТОИ ВЪ КНИГА БА СЛАВНТИ. ЕВРЕА, Н ЛАТННЬ. Н ЕЛННЬ. ⁴ѠВЪЦІА ЖЕ ФНЛОСОФЪ
 Н РЕ. НЕ НДЕ АН ДОЖЪДЪ РАВНО НА ВСА Ѡ БА. АН СЛНЦЕ НЕ СНАЕ АН РАВНО НА ВСА. НН АН
 ВЪСН ДЫШЕ НА АНЕРЪ РАВНО, ⁵ГО КАКО ВЫ СА НЕ СТЫДНТЕ. ТОКМО ТРН ІАЪЗЫКЫ МЪНАЩЕ. А
 ПРОЧИИ ВЪСЪ ІАЪЗЫКОМЪ, Н ПЛЕМЕНѠ. СЛЪПЫ ВЕЛАЩЕ БЫТИ Н ГЛДХИМН ⁶СКАЖНТЕ МН БА ТВОРАЩЕ
 НЕМАЪЧНА. ІАКО НЕМОГЪЩА СЕГО ВДАТИ. АН ЗАВНСТІЮ ІАКО НЕ ХѠТАЩА ВДАТИ. ⁷МЪ МНОГЫ
 РОДЫ ЗНАЕ КНИГН ОУМЪЮЩЕ. Н БЪ СЛАВЪ ВЪЪАЮЩЕ СВОИМН ІАЪЗЫКН КОМЖУДО. ⁸ІАВН СЪТЪ СН
 АМЕНН. ПЕСН. ДАВЪЗГН НВЕРН СЪГДАИ ГОТФН КОЗАРН ДРАВАЛАНЕ Н ЕГУПТАНЕ СЪРН. І ННН
 МНОСН. ⁹АЩЕ АН НЕ ХѠЩЕТЕ Ѡ СН РАЪЖМЪТИ ПОНЪ Ѡ КНИГЪ ПОЗНАЮ СЪДІА. ¹⁰⁻¹¹ДБЪДЪ БО
 ВЪПІЕ ГЛА. ПОТЕ Н ВЕСЕАНТЕСА Н ВЫ ПОТЕ. ¹²ДРЪГОЕ ВСА ЗЕМЛА ДА ПОКЛОНИ ТИ СА, Н ВЪСПОЕ
 ТИ, ДА ПОЕ ЖЕ НМА ТВОЕ ВЫШННИ. ¹³Н ПАКН ХВАЛНТЕ ГА ВСН ІАЪЗЫЦН Н ПОХВАЛНТЕ ЕГО ВСН
 ЛЮДІЕ. Н ВЪСАКО ДЫХАНІЕ ДА ХВАЛН ГА. ¹⁴ВЪ ЕВЛІЕ ЖЕ ГЛЪТЪ ЕЛНКО НХЪ ПРІА. ДАСТЬ Н
 ВЛАСТЬ ЧАДЪ БЖІИ БЫТИ. ¹⁵Н ПАКН [Л. 380V] ТЪЖЕ, НЕ Ѡ СН ГЛА ТОКМО ВЪПРАШАЮ. НѠ Н Ѡ
 ВЪРЪЮЩИИ СЛОВѠ НХЪ ВЪ МА. ДА ВСН ЕДИНО БЖДЪ. ІАКО ТЫ ѠЧЕ Ѡ МНЪ І А В ТЕБЪ. ¹⁶МАФЕИ
 РЕЧЕ ДАНА МН Е ВСАКА ВЛАСТЬ НА НЕСН Н НА ЗЕМЛН. ШЕШЕ ОУБО НАОУЧНТЕ ВСА ІАЪЗЫКН,
 КРЕЩАТИ ВЪ НМА ѠЦА Н СНА Н СТГО ДХА. ОУЧАШЕ А БЛЮСТН, ВЪСА ЕЛНКА ЗАПОВЕДА ВАМЪ. Н
 СЕ А СЪ ВАМН ЕСМЪ ВСА ДО СКОНЧАНИА ВЪКА АМИНЬ. ¹⁷А МАКО ПАКН РЕЧЕ, ШЕШЕ ПАКН ВЪ
 ВЕ МН ПРОПОВЕДАИТЕ ЕВЛІЕ ВЪСЕН ТВАРН. ВЪРОВАВЫИ КРЕСТНВЫИСА СПСЕ БЖДЕТЬ. А
 НЕВЪРОВАВЫИ ѠСВДНТЬСА. ¹⁸ЗНАМЕНІА ВЪРОВАВШИИ ПОИДЪ СН. ИМЕНЕ МОИ БЪСЫ ИЖУДЕНЪ.
 ІАЪЗЫКН ВЪЪЗГЛЮ НОВЫ. ¹⁹ГЛА ЖЕ КЪ ВА КНИѠЧИА Н ФАРЪСЪИ. ИПОКРЫТИ. ІАКО ЗАТВОРАЕТЕ
 ЦРВЕ НЕБЕСНОЕ ПРЕ ЧЛКН. ВЫ БО НЕ ВОСХОДНТЕ. Н ХОДАЩИИ ВНИТИ СНАМН СТАЕ. ²⁰Н ПАКН
 ГОРЕ ВА КНИГОЧИА, ІАКО ВЪЗАСТА КЛЮ РАЪЗМНЫИ. Н САМЪ НЕ ВЪНИДЕТЕ. ХѠТАЩИИ ВЪНИТИ
 ВЪЗВРАТНТЕ. ²¹КО КОРНѠДО ПАВЕ ГЛЪТЪ. ХѠШЪ ЖЕ ДА СНА ІАЪЗЫКЫ ГЛТЕ. ПАЧЕ ПРѠРІАЕТЕ,
 БОЛИИ БО ПРѠРІАИ НЕЛИ ГЛА ІАЪЗЫКН. РАВЪ АЩЕ НЕ СКАЗАЕЪТЪ. ДА ЦРКН СЪЗДАНИЕ ПРІИМЪ.
²²НИЪ БРАТІЕ. АЩЕ ПРННДЪ К ВА ІАЪЗЫКН ГЛА. КЪЮ ВА ПЛЪЪ СЪТВОРЪ. АЩЕ ВА НЕ ВОГЛА,
 ИЛИ ѠКРОВЕНИЕМЪ ИЛИ РОУМОМЪ. АН ПРРЧТВО ИЛИ ОУЧЕНИЕ. ²³ѠБА ВЕДШНАА ГЛА ДАЮЦА,
 АЩЕ ПИЦААИ АЩЕ ГЖСАИ. АЩЕ РАНЕСТИА. ПНСКО НЕ ВОДАСТЕ. КА[Л. 381]КО РАЪЗМЪТЕТЬСА
 ПНШЕ ЕЛН ГЖДОМОЕ. ²⁴НБО АЩЕ ВЪВЪСТЕ ГЛА ТРЪБА ВЪДАСТЬ. КТО ОУБО ОУГОТОВАЕСА НА
 ВРАНИ. ²⁵ТАКО ВЫИ ІАЪЗЫКО АЩЕ НЕРАЪЗМНАА СЛОВЕСА ВЪДАСТЬ. КАКО РАЪЖМНО БЖДЕ ГЛЕМОЕ.
²⁶БЖДЕТЬ БО ВЪ АНЕ ГЛЩЕ. ²⁷ТОКО ОУБО АЩЕ СА КЛЮЧИ РОДЪ СЪГЛАНЫХЪ ВЪ ВСЕ МИРЪ. Н
 ННЕДИНЪ ЖЕ Н ВЕГЛАСЕ. ²⁸АЩЕ НЕ ВЪМЫ СНАА ГЛА. ТРЪБОУ ГЛЩЕ МН ВАВАРЪ. ²⁹ТАКО Н ВЫ
 ПОНЕ РЕВНИТЕАН ЕСТЕ ДХОВНЫ. КЪ СОЗДАНИЮ ЦРКВН. ПРОСИТЕ ДА НЪБЫВАЕТЕ Н ВЫ. ³⁰ТЪЖЕ
 ГЛАЩИИ ІАЪЗЫКО МЛТЕСА. ³¹А ОУ МОИ ВЕС ПЛОДА ЕСТЬ. ³²ЧТО БО Е МЛЮСА ДХѠ, ПОМЛАСА Н
 ОУМО. ³³АЩЕ БЛГОВЪСТНШН ДХѠ. НСПЛЪНАА МЪСТО НЕРОУМИА ЕГО. КАКО РЕ АМИНЬ. ПО
 ТВОЕИ ХВАЛЪ, ПОНЕ НЕВЪСТЬ. ³⁴ТЫЖЕ ДОБРЪ ГЛЕШН. НЖ ДРЪГИИ НЕ СІЖДЕСА. ³⁵ХВАЛЮ БА
 МОЕГО ВЪ ВСЪ ВА. ПАЧЕ ЖЕ ІАЪЗЫКН ГЛА. ³⁶НО ВО ЦРКВН ХѠЩЕ Е СЛОВЕ ОУМО СВОИ ГАТИ. ДА
 Н ННЪ ОУЧЪ ЕЖЕ ТМЪ СЛОВЕ ІАЪЗЫКО. ³⁷БРАТІЕ НЕ ДЪТЕ БЫВАИТЕ ОУМО, НО ЗЛОБОУ
 МАДАЕНЪСТВЕТЕ. ОУМЫ СЪВРЪШЕНН БЖДЕТЕ, ³⁸ВЪ ЗАКОНЪ ПНШЕ, ІАКО ННОІАЪЗЫКННКН
 ГЛА ОУСТНА. Н ННЪМН ЛЮДЕ СН, Н ТАКО НЕ ПОСЛАШАЮ МЕНЕ. ГЛЪТЪ ГЪ ВСЕДРЪЖНТЕ.
³⁹ТЪМЪЖЕ ІАЪЗЫЦН ЗНАМЕНІЕ СЪ НЕВЪРНЫИ, А ПРРЧТВО НЕ НЕВЪРНЫИМЪ. НѠ ВЪРНЫИ. ⁴⁰АЩЕ БО
 СНИДЕТЬСА ЦРКВН ВЪСА ВЪКЪПЪ. Н ВЪСН ГЛА ІАЪЗЫКН ВЪННДЕ ЖЕ НЕРОУМН, ИЛИ НЕВЪРЕНЪ.

не рече лѣ ꙗко зан сѧ дѣете, [л.381v] ⁴¹ѡще лѣ всн пррчтввю. възнѣде же ете невѣренъ, не роумѣвъ. ѡблчѣе же сѧ всѣмн. Въстазае же сѧ ѡ всѣ, ⁴²таинна срдѧ его. ѡвнъ бѣваю, нѣ тако пѧ нѣць поклонисѧ бж. повѣдалъ въ нстннѣ въ вѧ бѣ естъ. ⁴³что е братіе егда бѡ сходѣсѧ кожѡ вас. ѡдалѡ нма нсказаніе. възсѧ же къ сѡзданію бѣваеътъ. ⁴⁴ѡще лѣ кто ѡзыко глѣтъ. по двѣ малѣ сѣло прѣтрѣ. нѣ по частн едннъ сказаеътъ, ⁴⁵ѡцн не бжѣ глѣзникѧ. да малчн въ црквн. себѣ да глѣтъ н бѣ. ⁴⁶пррцн же да глѣю, два лн трѣ лѣ. ѧ дрвснн сказаю. ⁴⁷ѡще лн нномъ ѡвнѣсѧ сѣдѡщж. прѣвын да малчн. ⁴⁸могѣ бѡ всн пророцтвѡвѧтн, да всн оучатѣсѧ. нѣ всн оутѣшаюсѧ. ⁴⁹нѣ всн пррчтнн пррѣкѡ повннѣюсѧ. ⁵⁰нѣсть бѡ стрѡенію бѣ нж мнрѣ. ⁵¹тѣже братіа ревнѣте прорнцанію. нѣ не бранѣте глѣтн ѡзыкн. ⁵²въсѧ блговѣрно по чннъ да бѣваю. ⁵³нѣ пакн глѣтъ, възсѧ ѡзыко нсповѣсть тн сѧ, ꙗко гѣ іс хс въ слѡвѣ бж н ѡцѣ амннъ. ⁵⁴снмѣ ннѣмн слѡвесы срдѧлѡ ѡстѡвн.

17 ¹оувндѣвъше рнскіи папѣ посла ²н дошѣшѡ емѣ рнма. нзынѣ сѧ ѡндрѣн, ѡпѣкнн лнкъ сѣ всѣмн гражѧны свѣцѧ носѡщѣ. оувндѣвъ же ꙗко нѣ стго клемѣнта моцн несѣ. сѣномѣнка пѡпѣжа рнскѧ. ³н ѡвѣ бѣ юдѣсѧ нѡча творнтн. ⁴ѡслѡбленѣ чѣкъ. нцѣлѡв, нѣ нннн мнѡсн рѡлнчнн недѣ нбѣвающѣ [л. 382] нсѣлнща. ⁵прѣе же папѣ кнннн. нѣ полѡжн ѡ въ црквн стѣлѡ мрѣлѡ. нѣ нарнцѡсѧ фѡтнн. пѣшѡ нѣ ннмн лнѡгнѡ. ⁶нѣ посѣ повѣлѣ пѡпѣ двѣмѡ епѣпѡма фѡмжсѣ. нѣ гѡдрнхѣ. стнн оученннкн словѣскіа. ⁷нѣ ꙗко стнша ѡ, нѣ ѡвѣ пѣша лнѡгнѡ въ црквн стѡго пѣтра. словѣскн ѡзыкѡ. ⁸въ дрвгнн же днѣ пѣша въ црквн, стѣлѡ петрѡннѡлѡ. ⁹нѣ пакы оу стго ѡндрѣа. ѡдѣ пакн оу велнѡкаго оучнтѣла оу црквн стѡ ѡпѣла пѡвлѡ. ѡбнѡщѣ пѣвшѣ словѣскнн. лѡргнѡ пѣвшѣ нѣ стѣлѡ грѡбѡ. ¹⁰фнлѡсѡ же не прнстаѡшѣ. сѣ своннмн оученннкы. достѡннѡю хѡлѡв ѡ сѣ бѣ въздѡвѡлѡ. ¹¹рнѡлѡне же не прѣстаѡ хѡуко нѡвѣщѣ к нѣмѡ. оупрѡшающѣ на всѣ нѡказаніе. сѡгѣ. нѣ трнжѣ прнмѡхѣ егѡ ѡ нѣ. ¹²жнѡвннъ же ете такоже прнхѡдѡ нѣ стѡзѡдѡ с нн. рече емѣ едннѡю, не оу же прншѣ есн хс, по чнслѡ лѣтѡ. ѡ нѣ же глѣ пррцн ꙗко ѡ двѣ нмѡтѣсѧ рѡднтн. ¹³почтѣ емѡ фнлѡсѡфѣ всѣ лѣта. ѡ ѡдѡмѡ нѣ по рѡдѡ сказѡ емѡ възсѣ по тнхѣ. ꙗко н прншѣ естъ. нѣ сѣлѡко лѣ естъ ѡ толѣ нѣ до ннѣ. нѣ нѡучнѡвнн ѡпѣстн нѣ.

18 ¹постнше же нѣ многн трѡдѡ, нѣ вѣ волѣсть възпѡде. ²нѣ трѣпѡщѣ емѡ жѣз лѡтѡжѡ волѣзнь, многн днн едннѡю вндѣвъ. бжѣе ѡвлѣннѣе начѡ пѣтн снцѣ. ѡ рѣкшн мнѣ нзынѣвъ въ двѡрн гнѡ. нѣ възвѣлѡ дѣхѡ моѡ, нѣ срдѣе моѡ ѡбрѡдѡвѡ. ³ѡблѣшѣсѧ въ чтнѡлѡ рнзы. тако прѣвѣтѣ всѣ днѣ, [л. 382v] весѣлѡсѧ глѡ. ѡ сѣлѣ ннсмѣ ѡ нн црѡ слѡгѡ. нѣ нн нномѡ ннѡкомѡ нѣже на землн. но тѡмо бѣ всѣдрѣжнтѣлю. ⁴нѣ бѣ нѣ емѣ възвѣкн амн. ⁵въ оутрѣвн же днѣ въ стѣлѡ мнншескнн ѡбрѡ ѡблѣсѡ. нѣ свѣтѣ къ свѣтѣ прѣе нма сн нѡрѣ кнрнлнн. ⁶в тѡ же ѡбрѡзѣ нѣ дннн прѣвѣвъ ⁷нѣ ꙗко прнвлнжнѣсѧ гѡдннѡ, да покѡн прѣе прѣстѡвнѣсѧ на вѣчнѡлѡ жнлнщѡ. възвнннѣ рѣцѣ свѡн, нѣ сѣтѡрн мѡтѡвѣ сѣ слѣзамн глѡ. снцѣ ⁸гн бѣ моѡ, еже есн дггѡлѣскіа възсѧ чнннѣ вѣспѡлѣтнѡлѡ снлѣ сѣстѡвн, нѣбо распѣнѣ зѣмѡлѡ ѡснѡвѡ. нѣже есн възсѣгдѡ послѡшѡ вѣздѣ. творѡцннѣ волю бѡѡщннѣсѧ тебѣ. хрѡнѡщннѣ заповѣдн тѡѡ. послѡшѡ мѡтѡвѣ моѡлѡ, вѣрнѡе тѡѡе стѡдѡ сѣхрѡнн. еже малѡ вѣ прѣстѡвн. неклѡчннѡгѡ нѣ недѡстѡннѡгѡ рѡвѡ тѡѡегѡ. ⁹нѣвѡлѡлѡ ѡ вѣскѡѡ скѡрѣннѣ бѣѡжнѡлѡ, нѣ погѡнѣскіа зѡлѡвѣ. нѣ ѡ вѣскѡѡгѡ нѣ мнѡгѡрѣчнѡлѡгѡ нѣ хѣнѡгѡ ѡзыкѡ. глѡщѡгѡ на тѡ хѣлѡу. нѣ погѡжѣн трнѡзычнѡлѡ ерѣ. нѣ възрѡстн цркѡ тѡѡѡ вѣжѡвѡ. нѣ възсѣ въ едннѡдншнѡ сѣвѡкѣпѡлѣ. сѣтѡрннѣ нѣрѡдннѣ лѡдннѣ едннѡмѣслѡщѡ. ѡ нстнннѣвнѣ вѣрѣ

цѣломоуѣрно начноу писати. чюдеса твоа прѣдвнана зѣла. шестокрылаты снлоу възспрїемь. да шествоуа послѣдн оучителя моегѡ. нмѣнн его ндох послѣдоуа. ѿвѣ н сътворио евльское слово. Хвалоу въздаа прѣстѣн трицн. Въ єдннѡ бжтвѣ. юже поѣ възсѣкъ възрѣсть. оуны н старь своиьмь рѣзоумѡ. ѡзыкъ въ хвалоу (л. 28) въздаа. ѡцоу н сноу н стѡмоу дхоу. ємоу чѣсть н слава възсѣла тварн. дыханїа выноу прѣбываа въ вѣкы:~

Зрѣн

Пѡтѡ же мало лѣтѡ мноувшн. н крѣчена бы рѣскаа зѣмла. Въ днн блговѣрнагѡ кнаса възлодымера. сѣна стгославаа. Вноука же нгоревѡ н вѡльжна. н положнша прѣвое ндо крѣченїа. въ зѣмлн роускон:~ Въ лѣто 85. тѡ з. кѡрнль оучитель слѡвенскоу ѡзыкоу. Мца фе въ дї днѣ. бѣвъ. мѣ лѣ. н мнѡгы просѣвн оученїемь бжтвѣны. къ гоу ѡнде н положень бы въ мнрѣ въ цркѣн стгѡ кlements:~

Зрѣн

Се же боудн вѣдмо възсѣ ѡзыко н възсѣ люде. ѡко роускыи ѡзыкъ нн ѡкоудоу же прїа вѣры стѣла сѣд. н грамота роускаа. ннкы же ѡвлѣна. нѣ тѣкмо самѣ бгѡ възсѣдржнтелѣ. ѡцѣмь н снѡ н стѣ дхѡ. възлодымероу дхѣ стын въздѣзноуль. вѣроу прїатн. а крѣченїе ѡ грѣкъ. н прѡчїи нарѣ цркѡвын. а грамота роускаа. ѡвлѣна бгѡ даа въ корснноу роуснноу. ѡ негѡ наоучнса кѡстантннѣ фнлософѣ. ѡтоу слѡжнвѣ н напнсавѣ кннгы роускыи ѡзыкѡ. н єврѣнскоу грамотѣ тогѡ же нзѣвыче ѡ самарїнннѡ оу корсѡунн. тѣже моужь роусн жнваше блговѣрно. пѡстѡ н добродѣтелїж въ чнстѣн вѣрѣ єдннѣ оуѣднннвса. н тѣ єдннѣ ѡ роускаго ѡзыка ѡвлѣна прѣже хртїанѣ. н вѣдѡ ннкымѣ же ѡкоудоу є. тѣжѣ бы въ днн мнханїа црѣ. н (л. 28v) ѡрннѣ блговѣрнѣ. н пѡтѡ посланѣ бы кѡстантннѣ фнлософѣ. въ мѡравоу. мнханїѡ црѣмь. мѡравсѡмоу кнасо прѡснвѣшѣ фнлософа. н тамо ше наоучн мѡравоу. н чѣхы н лахы. н прочаа ѡзыкы. н вѣроу оутверѣдн въ нн. прѣвовѣроуа. н кннгы напнсавѣ роускыи ѡзыкѡ. н дѡбрѣ наоучнвѣ. н ѡтоудоу нде въ рнмѣ. н тоу разбѡлѣса. н ѡвлѣчѣса въ чрѣны рнзы. н нарекѡша нма ємоу кѡрнль. н в тои болѣзнн прѣставнса. н пѡтом же мнѡгы лѣтомы мноувшн. прнше вѡнтѣ въ мѡравоу. н въ чѣхы н во лахы. н ражроушнвѣ вѣроу прѣвоуа. а роускаа грамотѣ ѡврѣже. а лѡтннѣскѣа вѣрѣ н грамотѣ пѡставн. н прѣвѡн вѣры попы н єпкпы нсѣчѣ. а дрѡугыѡ рѡсточн. н разгнѡ. н нде въ роускоуѡ зѣмлю. хѡта н тѣ прнвестн въ вѣроу своѣ. н тамо оубїенѣ бы:~

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ТЕКСТА СЪКРАЩЕНИЯ НА НАИМЕНОВАНИЯТА НА РЪКОПИСНИТЕ КОЛЕКЦИИ

Акс.	Акcesja (нови постыпления)
VJ	Краков, Ягелонска библиотека
VJ Berl. Slav	Краков, Ягелонска библиотека, Берлинска славянска сбирка
BMZP	Пшемисъл (Przemyśl), Библиотека на Народния музей
BN	Варшава, Народна библиотека
BRP	Познан, Библиотека Рачински
BUW	Варшава, Университетска библиотека
BUWr	Вроцлав, Университетска библиотека
Czart.	Краков, Библиотека Чарториски

KUL	Люблин, Католически университет
MH	Санок, Исторически музей
MNK	Краков, Градски музей
MSD	Люблин, Митрополитска семинария
НБКМ	София, Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
ЦИАИ	София, Църковно-исторически и архивен институт при Българската патриаршия

CYRIL AND METHODIUS TRADITIONS IN CHURCH SLAVONIC MANUSCRIPTS IN POLAND

(Abstract)

Among over one thousand of Church Slavonic manuscripts which are preserved in Polish library and museum collections, codices from the 15th–17th century are dominant. They are related to the Orthodox Church tradition of the former Polish-Lithuanian state. The analysis of source material indicates a strong relation between the handwritten tradition of the former lands of the Republic of Poland with southern Slavdom and Mount Athos, primarily by the agency of Moldova, but in a certain degree also Wallachia. Texts devoted to the Holy Brothers – Constantine-Cyril and Methodius – reached the areas of Poland mainly through Ruthenian lands, subject to the former Kiev Metropolia. The cult of Sts. Cyril and Methodius is attested in several manuscripts. The description from Lublin MSD (Metropolitan Seminary) 538 is particularly noteworthy; it contains a copy of the “*Officium* in Honour of Constantine-Cyril.” Several other manuscripts – mainly chasoslovs (horologions) and typika – contain troparia and kontakia devoted to St. Cyril, whereas others feature only kontakia. Manuscripts in which St. Cyril is referred to without liturgical texts are relatively rare. Polish collections of manuscripts also feature three copies of short lives of Sts. Cyril and Methodius and one fragment of a long life of St. Constantine-Cyril (chapters 16– 18). The manuscript BN Akc. 2743 is particularly noteworthy, as it contains a lot of old South Slavic texts, like the interesting narration about Constantine-Cyril inserted in a copy of the Alphabet Prayer. It is also worth adding that liturgical Orthodox Church manuscripts (in particular prologues and menaia) constituted the main source of information about the Brothers for the Roman-rite Catholic/ Uniate/ Orthodox polemical literature from the period of the Union of Brest (16th–17th century).

Aleksander Naumow, Jan Stradomski
Uniwersytet Jagielloński – Krakow